

KIRIM SAVAŞI VE SONRASI OSMANLI-RUSYA İLİŞKİLERİ THE WAR OF THE CRIMEA AND AFTER OTTOMAN-RUSSIA RELATIONS

SAMİ DEMİRAY

Doktorant, Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü

PhD. Student Atatürk University Turkish Researches Institute

Samidemirayayse@hotmail.com

 <https://orcid.org/0000-0001-7225-1982>

Atıf / Citation

Demiray, S. 2021. "Kırım Savaşı ve Sonrası Osmanlı-Rusya İlişkileri". *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi- Journal of Turkish Researches Institute*. 71, (Mayıs- May 2021). 617- 634

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü-*Article Types* : Araştırma Makalesi-Research Article
Geliş Tarihi-*Received Date* : 26.01.2021
Kabul Tarihi-*Accepted Date* : 13.03.2021
Yayın Tarihi- *Date Published* : 15.05.2021
 : <http://dx.doi.org/10.14222/Turkiyat4492>

İntihal / Plagiarism

This article was checked by iThenticate programında bu makale taranmıştır.

Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi- *Journal of Turkish Researches Institute*

TAED-71, Mayıs- May 2021 Erzurum. ISSN 1300-9052 e-ISSN 2717-6851

www.turkiyatjournal.com

<http://dergipark.gov.tr/ataunitaed>

KIRIM SAVAŞI VE SONRASI OSMANLI-RUSYA İLİŞKİLERİ THE WAR OF THE CRIMEA AND AFTER OTTOMAN-RUSSIA RELATIONS

SAMİ DEMİRAY

Öz

Osmanlı İmparatorluğu'nun, Rusya ile ilişkilerinin kesilmesi 28 Şubat 1853 tarihinde Rus Çarı I. Nikola'nın sözde Mübarek Makamlar meselesinin çözümü için göndermiş olduğu Fevkalâde Elçi Prens Aleksandr Sergeyeviç Mençikof'un, İstanbul'a gelmesiyle başlamıştır. Rusya'nın, Osmanlı Devleti üzerindeki baskısı İngiltere Devleti'nin Akdeniz'deki ticaret yolları üzerinde tehlikeli bir vaziyet almaya başlamıştır. Aynı zamanda Rusya'nın boğazları ele geçirmesiyle bundan çıkacak neticeleri tahmin eden İngiltere ve Fransa yanında Rusya'nın, Balkanlardaki nüfuzunu gittikçe artırması Avusturya'yı dahi endişeye sevk etmiştir. Rusya'nın bu tehditvâri hareketleri karşısında Osmanlı, İngiltere ve Fransa bloğunun oluşmasına sebebiyet vermiştir. Rusya, Mübarek Makamlar meselesine dair isteklerini kabul etmeyen Osmanlıya karşı Eflâk ve Boğdan'ı işgal ederek harekete geçmiştir. Osmanlı-Rus savaşı seyri içerisinde Rusların yaşadığı olduğu 29/30 Kasım 1853 Sinop Felâketi sonucu İngiltere ve Fransa'nın Osmanlı'nın yanında savaşa katılmasıyla birlikte savaş netice itibarıyla Osmanlı İmparatorluğu lehine değişmiştir. Sivastopol'un düşmesi ve bir müddetten beri hasta olan Rus Çarı I. Nikola'nın vefât etmesiyle Rusya mağlup olarak savaştan çekilmiştir. Savaşın ardından başlayan 18-30 Mart 1856 Paris Barış Muahedesiyle Rusya ile barış yapılmıştır. Barış muahedесinden sonra Osmanlı ve Rusya arasındaki ihtilâflı konuları çözüme kavuşturmak ve ayrıca I. Nikola'nın yerine tahta çıkan II. Aleksander'i tebrik etmek amacıyla Ağustos 1856 yılında Kıbrıslı Mehmed Emin Paşa Fevkalâde Rus Elçisi olarak görevlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Rusya, Mübarek Makamlar Meselesi, Kırım Savaşı, Paris Barış Muahedesi, Kıbrıslı Mehmed Emin Paşa

Abstract

The rupture of relations of the Ottoman Empire with Russia started on the 28th February, 1853, when the Magnificent Ambassador Prince Aleksandr Sergeyeviç Mençikof who came to Istanbul, sent by the Russian Czar Nicholas I to solve the so-called Mubarak Authorities issue. Russia's pressure on the Ottoman Empire began to take a dangerous position on the British Empire's trade routes in the Mediterranean. At the same time, Britain and France, who anticipated the consequences of Russia's capture of the straits, and Russia's increasing influence in the Balkans, caused even Austria to worry. Against the threatening movements of Russia, the Ottoman gave rise to the formation of the British and French block. Russia took action by invading Wallachia and Moldavia against the Ottoman Empire, which refused its requests regarding the issue of Mubarak Authorities. In the course of the Ottoman-Russian war, the result of the war changed in favor of the Ottoman Empire with the participation of Britain and France in the war alongside the Ottomans as a result of the Sinop Disaster of 29/30 November 1854, which the Russians sustained. With the fall of Sevastopol and the death of the Russian Czar Nicholas I, who had been sick for a while, Russia was defeated and withdrew from the war. After the war, peace was made with Russia with the Paris Peace Treaty of 18-30 March 1856. After the Peace Treaty, Cypriot Mehmed Emin Pasha was appointed as The Magnificent Russian Ambassador to resolve the controversial issues between the Ottoman Empire and Russia, and also to resolve the issues of I. Nicholas II. And to congratulate Alexander, in August 1856.

Key Words: Russia, Mubarak Authorities Issue, Crimean War, Paris Peace Treaty, Cypriot Mehmed Emin Pasha

Structured Abstract

During the period from the end of the 18th century until its collapse, the most important part of the Ottoman Empire was the relations with the Russian State in terms of political, diplomatic and military aspects. The relations of the Ottoman Empire with Russia started in the period of Sultan Mehmed the Conqueror and the intensity of the relations has continued increasingly. With the Ottoman Empire entering a period of stagnation at the beginning of the 17th century, the deterioration in the state positions has been in a position to long for the previous year, the state administration has implemented it by taking examples from the states that have completed their modernization in order to prevent this bad trend. However, although the administration tried to bring the state back to its former glorious days, both the lack of qualified personnel to implement the reform programs in the field and the nation rebellions that took action with the nationalism spread by the French Revolution prevented these programs from being successful. On the other hand, the border neighbor of the Ottoman Empire, Russia was seen starting to emerge in the region by getting stronger since the beginning of the 18th century. Russia started to expand its borders with the adoption of military innovations in the European style, especially during the period of Tsarina Catherine II, and this put pressure on the Ottoman Empire. As it is known, the policy of landing in the warm seas by dominating the straits, which was adopted as a state ideal during the period of Russian Tsar Peter I, remained the most important issue that should be carried out in every period of the tsars and Tsarinas. The Russian Tsar Nicholas I, who took the throne in the first quarter of the 19th century, shared the same thoughts and regarded as permissible for themselves all attempts, including war, to break the Ottoman Empire and reach historical goals.

The Ottoman State faced three important issues with Russia in terms of military, political and diplomacy until the middle of the 19th century. The first of these developments resulted from the constant harassment of Russia, which made an excuse for border disputes in 1806. The war that lasted until 1812 ended with the signing of the Bucharest Treaty. The most important item of the Treaty of Bucharest is the Ottoman State granting some privileges to a nation (Serbs) loyal to it for the first time at the level of autonomy. The second was the Greek Revolt, which started in 1821 in the Peloponnese and ended the Treaty of Edirne in 1829. The Ottoman State asked for help from her subordinate Egyptian Governor, Kavalalı Mehmed Ali Pasha, in order to control the Greeks who rebelled because of declaring their independence. Although the Ottoman Empire took the rebellion under control thanks to this assistance, the unification of the European States (England, France, Russia) and defeating the Ottoman Navy in 1827 with the Naval Battle of Navarino caused the Greek Revolt to flare up again. Furthermore, the Russian State declared war on the Ottoman Empire in order to impose the privileges that Britain, France and herself wanted in favor of the Greeks in 1828. Finally, the Ottoman Empire could not withstand these pressures and had to accept the independence of Greece with the Edirne Treaty of 1829. The third and last was the rebellion of Egypt Governor Mehmed Ali Kavala. While helping Mehmed Ali Pasha to suppress the Greek Revolt, the Egyptian Navy was annihilated just like the Ottoman Navy in the 1827 Naval Battle of Navarino. Mehmed Ali Pasha requested that the governorship of Syria be given to him in return for these losses. When the Ottoman administration did not respond positively to these demands, the rebellion of Egypt Governor Mehmed Ali Pasha which would continue until 1841, started with the invasion of Syria in 1831. With the Egyptian army defeating the Ottoman army in 1832, he started to threaten Istanbul and the dynasty, with no force left in front of it. As a result of this situation, the Sultan Mahmud II requested help from foreign states for the security of the dynasty and Istanbul. As a result of this situation, the Sultan II. Mahmud requested help from foreign states for the security of the dynasty and Istanbul. Until other European States realized the importance of the situation, Russia immediately rushed to help, worrying the straits and Istanbul would pass into the hands of a stronger state than the Ottoman Empire. As a result of the articles contained in the Hünkâr Pier Treaty signed in 1833, the Ottoman State came under the sovereignty of Russia in a way. After this treaty, entering of the Straits and the

Black Sea under the tutelage of Russia prompted the European States to worry and the Straits Issue gained an international dimension. With the attempts of the Ottoman State, which wanted to get rid of the provisions of the Hünkâr Iskelesi Treaty, and the British State supporting it in this regard, the 1841 London Straits Treaty was signed, and the sovereignty of the straits passed to the Ottoman State again. In addition, the Egypt issue was also resolved by redefining its status with this treaty. The governorship of Egypt was left to Mehmet Ali Pasha by way of tutelage.

In the middle of the 19th century, one of the most important events experienced by the Ottoman Empire and undoubtedly the European States was the "Crimean War". The rapid losing of the privileges that Russia gained with the Hünkâr Pier Treaty made the Russian Tsar Nikola I even more aggressive and wanted to dismantle the Ottoman Empire. Acting with this goal, the Russian Tsar Nikolai I declared the Ottoman Empire "Sick Man" and made even a proposal to share it with England, but did not receive enough support. Russia, looking for an excuse for war to dismantle the Ottoman Empire, this time put forward the "Holy Places" in Jerusalem. Due to the secularism policy adopted with the proclamation of a republic in France, the Catholics did not pay much attention to the Holy Places in Jerusalem during this period. With the declaration of Napoleon III's empire in 1851, they returned to the policy they had adopted in the Kingdom regime again to satisfy the Catholics. They wanted the allocation of the savings in the Holy Places, which seemed to be dominated by the Orthodox for a long time, according to the 1740 capitulations signed between the Ottomans and France. The Ottoman State declared that these capitulations were signed more than a hundred years ago and they will investigate by establishing a commission. Russia sent Prince A. Sergeyeviç Menchikov to Istanbul as an extraordinary ambassador to evaluate the situation of the Ottoman Empire while the commission was continuing its research. The unpleasant and malevolent attitudes of Menchikov during his staying in Istanbul gave rise to a rather negative atmosphere. Although the Ottoman State approached this issue peacefully, Russia gave a two-item ultimatum to the Ottoman Empire by revealing the real intention of its goals. With the rejection of these demands by the Ottoman Empire, Russia started the Crimean War in 1853 by invading Wallachia and Moldavia. Despite the successful results of the Ottoman armies at first, the Russian Navy defeated the Ottoman Navy on November 29, 1853 and dominated the Black Sea, and at the same time, the straits and Istanbul remaining vulnerable enabled Britain and France to join the war. With the Crimean War, for the first time in history, a Muslim state fought standing shoulder to shoulder with Catholic French and Protestant British against an Orthodox state. The Paris Agreement was signed in 1856 with Russia, which was defeated at the end of the war. With this treaty, Russia's lack of navy and shipyards in the Black Sea temporarily ensured the security of the straits and Istanbul. Likewise, it blocked the threat of Britain and France to their colonies in the Mediterranean.

After the Paris Treaty, the Ottoman State appointed Cypriot Mehmed Emin Pasha as Magnificent Russian Ambassador to restore relations with Russia. Cypriot Mehmed Emin Pasha dealt with two important issues during this duty. The first of these issues was to congratulate Alexander II on behalf of Sultan Abdulmecid, who replaced him with the death of Tsar Nicholas I. The second one was to resolve the controversial issues by opening a permanent embassy center in St. Petersburg and bring the relations between the Ottoman and Russia to a normal course. After the Ottoman Empire allocated the permanent embassy in Russia, the issues that constituted conflict resulted in favor of the Ottoman Empire and the relations resumed that had been interrupted for approximately three years. With the Crimean War, the Ottoman finance was in a very difficult situation and took its first foreign debt and started the foreign debt issue in the Ottoman history. He most important benefit of the Crimean War to the Ottoman Empire was that Russia did not have a navy and shipyard in the Black Sea until 1871. So, the straits and Istanbul got rid of the Russian threat albeit for a short time.

Giriş

Kırım Savaşı'na Kadar Osmanlı-Rus İlişkileri

Osmanlı İmparatorluğu ile Rusya arasındaki ilk siyasi ilişkiler Fatih Sultan Mehmed döneminde başlamış ve Rusya'nın bölgede güçlenmesiyle birlikte artarak devam etmiştir (İnalçık 1948: 354). XVIII. yüzyıldan itibaren Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılışına kadar olan süre zarfında siyasî, diplomatik ve askerî yönlerden en mühim kısmını Rusya ile olan münasebetler oluşturmuştur (Kurat 2011a: VII). Avrupa'da gelişen yeni askerî teknikleri ordusuna hızlıca benimseten Rusya, bilhassa Çariçe II. Katerina döneminden itibaren büyük bir devlet olma politikasını benimseyerek Boğazları, Kafkasları ve Balkanları himayesi altına almayı hedeflemiştir. Rusya bu hedefleri gerçekleştirmek için savaş dâhil her türlü girişimleri mubah saymıştır.

Bilhassa Sultan III. Mustafa döneminde 1768 tarihi itibarıyla başlayan Osmanlı-Rus Harbi 1774 yılında Küçük Kaynarca Antlaşması ile son bulmuştur. Rusya'nın büyük bir zafer ile ayrıldığı bu savaştan Osmanlı İmparatorluğu ağır şartları içeren maddeleri kabul etmek zorunda kalmıştır (Özcan 2008a: 12). Özellikle antlaşmanın yedinci ve on dördüncü maddeleriyle birlikte Osmanlı Devleti, Slav nüfusu arasında ve Ortodoks Kilisesine mensup Hıristiyanlar tarafından Rusya Çarı bir kurtarıcı olarak görülmüştür (Kurat 2011a: VII). Diğer taraftan ise Osmanlıyı yıkmak isteyen Rusya'nın bu maddeler ile birlikte elde ettiği Ortodoks hamiliği ile önemli bir güç kazanmıştır. Osmanlı İmparatorluğunda, XIX. Yüzyılın ilk çeyreğinde başlayan Yunan İsyanları yüzünden karşı karşıya gelen Osmanlı İmparatorluğu ve Rusya Devleti arasında bu defa 1828-1829 Harbi vuku bulmuştur. Bu harpte Rus Ordularının Edirne'ye kadar ulaşmaları Rus Çarı I. Nikola'yı heyecanlandırmış ve yıllardır ihtirasla beklenen Boğazlar ile İstanbul'a yaklaştırmıştır (Karal 2011: 219). Yunan İsyanları ve Rusya'nın payının fazla olması ile birlikte diğer Avrupa devletlerinin de destekleriyle Yunanistan bağımsızlığına kavuşmuştur. Osmanlı İmparatorluğunun bu tarihten sonra uğraşmak zorunda kaldığı en önemli mesele Mısır Valisi Kavalalı Mehmed Ali Paşa isyanı olmuştur. 1828-1829 Rus Harbine çeşitli bahanelerle asker göndermeyen Mehmed Ali Paşa'ya, karşı Sultan II. Mahmut bir ceza vermek veya disiplin altına almak fikrinde olsa da Osmanlı ordusunun yeni kurulum aşamasında olması buna engel olmuştur (Öztuna 1986: 494). Mehmed Ali Paşa'yı isyana yönelten en önemli neden ise Padişah'ın, Mora İsyanında Paşa'nın yardımına karşılık Girit, Suriye ve Trablus-Şam valiliklerini vaat etmesine karşılık Mora İsyanının istenilen şekilde sonuçlanmaması vaatlerin yerine getirilmesini engellemiştir (Karal 2011: 128). 1828-1829 Osmanlı-Rus Harbi'ne de vaatlerin yerine getirilmemesini ileri sürerek Osmanlı İmparatorluğuna destek olmamıştır. Sultan II. Mahmud'un kendisini ortadan kaldıracağını bilen Mehmed Ali Paşa, 1832 yılında isyan ederek oğlu İbrahim Paşa kumandasındaki birlikleri Anadolu içlerine göndermiştir. Konya Ovasında Sadrazam Mehmed Reşid Paşa kumandası altındaki Osmanlı kuvvetlerini yenen Mısır Ordusu'nun karşısında hiçbir kuvvet kalmamış Kütahya'ya kadar gelerek, Hanedanı ve İstanbul'u tehdit etmeye başlamıştır (Beydilli 1998: 490). Rusya, 1829 Edirne Barış Antlaşması'ndan önceki günlerde Osmanlı İmparatorluğunun parçalanmasını önlemeye ve Avrupa'daki hâkimiyeti sona erdiğinde de Boğazların başka bir devletin eline geçmemesi için en mühim önlemleri almaya karar vermiştir. Mehmed Ali Paşa'nın isyanını bu mecrada değerlendiren Rusya Devleti vakit kaybetmeden Osmanlı İmparatorluğunun yardımına koşmuştur. Kendi menfaatleri çerçevesinde yardımda bulunan Rusya Devleti ile

1833 yılında imzalanan Hünkâr İskeleyi Antlaşmasıyla Osmanlı Devleti bir bakıma Rusya'nın hâkimiyeti altına girmiştir (Uçarol 1995: 174; Armaoğlu 2013: 238). Hünkâr Antlaşmasıyla Boğazların ve Karadeniz'in Rusya vesayeti altına girmesi bilhassa İngiltere ile birlikte diğer Avrupa Devletlerini endişeye sevk etmiştir. Dolayısıyla Boğazlar bir Osmanlı-Rus sorunu olmaktan çıkarak uluslararası bir sorun haline dönüşmüştür (Tukin 1947: 203). İngiltere'nin teşebbüsleri ve Osmanlı Devleti'nin Hünkâr Antlaşması yükümlülüklerinden kurtulmak istemesi kendisini Fransa ve özellikle İngiltere'ye yakınlaşmayı mecbur kılmıştır. Netice itibari ile de 1841 yılında İngiltere, Rusya, Fransa, Avusturya ve Osmanlı Devletleri tarafından imzalanan Boğazlar Sözleşmesiyle Rusya elde etmiş olduğu imtiyazları kaybetmiştir. Ayrıca Mısır Vilâyetinin statüsü yeniden belirlenerek veraset yoluyla Mehmet Ali Paşa'ya bırakılması ile Mısır Meselesi kesin olarak halledilmiştir (Özcan 2008a: 19).

Rusya'nın Hünkâr İskeleyi Antlaşmasıyla elde etmiş olduğu imtiyazlar kısa sürmüş ve 1829 Edirne Barışı ile benimsemiş olduğu Osmanlı İmparatorluğunun dağılmasını önleme düşüncesinden vaz geçerek eski siyaseti olan parçalama politikasına dönmeye karar vermiştir (Armaoğlu 2013: 239). Rusya'nın, Osmanlı İmparatorluğunu parçalama politikasına dönmesiyle beraber İngiltere'de gelişen kabine değişikliği iki devletin birbirine yakınlaşmasını sağlamıştır. İngiltere'nin birçok hususta Rusya ile anlaşabileceğinin değerlendirilmeye başlanmasıyla Çar I. Nikola'nın, Osmanlı İmparatorluğunu bölmek düşüncesini ümitlendirmiş ve 1844 yılında İngiltere ziyareti gerçekleştirmiştir (Kurat 2011a: 65). Çar I. Nikola bu seyahati boyunca İngiltere'nin Osmanlı üzerindeki nüfuzundan da faydalanarak Osmanlı İmparatorluğunun taksimini dile getirmişse de beklediği desteği alamamıştır (Sertoğlu 2009: 3015). Fransa'da ortaya çıkan 1848 İhtilalinden etkilenen Macarların, Avusturya'ya karşı ayaklanması Avrupa'da yeni bir siyasi etkileşimin oluşmasına ortam hazırlamıştır. Avusturya'nın ayaklanmayı bastırmada yetersiz kalmasıyla birlikte Rusya'dan yardım istemesi neticesiyle isyan bastırılmış ve Rus kuvvetlerinden kaçan birçok Macar Milliyetçisi Osmanlı İmparatorluğuna sığınmıştır. Avusturya ve Rusya'nın mültecilerin teslimi konusunda baskı yapmalarına rağmen Osmanlı İmparatorluğu her iki devletin de taleplerini kabul etmemiştir. Osmanlı yönetiminin bu misafirperver ve insan haklarını savunucu tutumu Avrupa'nın genelinde kendi lehine bir hava oluşmasını sağlamıştır (Özcan 2010b: 322). Makamât-ı Mübareke (Kutsal Yerler) Meselesi ortaya çıktığında İngiltere'nin, Osmanlı İmparatorluğu hakkında düşüncelerini bildiği Rusya'nın karşısında Macar Mülteci Meselesine destek vermesi iki devletin ilişkilerini bozan bir gelişme olarak düşünülmüştür (Armaoğlu 2013: 240; Uçarol 1995: 190). Fakat Çar I. Nikola, Osmanlı İmparatorluğunu parçalama düşüncesinden vazgeçmeyerek, 1853 yılında Petersburg'da verdiği bir baloda İngiliz Elçisi Sir Hamilton Seymour'a "Hasta Adam" olarak nitelendirdiği Osmanlı İmparatorluğunun paylaşılması teklifini cevapsız bırakmıştır (Sertoğlu 2009: 3016; Kurat 2020b: 346)

Kutsal Yerler Meselesi ve Prens Aleksandr Sergeyeviç Mençikof'un Elçi Olarak Atanması

Osmanlı hâkimiyeti altında bulunan Kudüs'teki dini mabetlerin tasarrufları Müslümanlar, Hıristiyanlar ve Yahudiler arasında zaman zaman birtakım problemlere neden olmaktadır. Hz. İsa'nın doğduğu ve yaşadığı yer olan Kudüs aynı zamanda

Hıristiyanlık dinin ilk yayıldığı yer olması sebebiyle kutsal yerlere hizmet konusunda Ortodoks ve Katolik mezhepleri arasında rekabet derecesinde bir sahiplenme mücadelesi vermektedirler (Karal 2011: 223; Danişment 1972: 141).

Osmanlı İmparatorluğu, İstanbul’u 1453 yılında Fatih Sultan Mehmed döneminde fethettikten sonra Ortodoks Kilisesi’nin başı bulunan Rum Patriği de Osmanlı hâkimiyetine girmiştir. Dolayısıyla Ortodoks ve Katolikler arasındaki “*Kutsal Yerler*” problemini de ister istemez kendisine miras almıştır (Armaoğlu 2013: 240; Sunay 2015: 253). Fransa ile Osmanlı İmparatorluğu arasında 1740 yılında yenilenen kapitülasyonlarda Fransa Devleti, Osmanlı tebaası bulunan Lâtinlerin hâmilîğini elde etmiş aynı zamanda Kudüs dışındaki kutsal yerlerin imtiyaz hakkı da Fransa’ya bırakılmıştır. Fakat Fransa’nın 1789 İhtilâlinde 1815’e kadar yani krallık rejimi tekrar kuruluncaya kadar geçen süre zarfında lâiklik prensibini benimsemesi sebebiyle dini konulara ağırlık vermemiştir. 1815’ten sonra yani III. Napolyon’un iktidara gelmesi ve Katolik Partisini memnun etmek için doğudaki Lâtinlerin haklarını muhafaza etmeye çalışmıştır. Diğer taraftan ise 1774 Küçük Kaynarca Antlaşması ile Rusya, Osmanlı hâkimiyeti altındaki Ortodoks tebaanın haklarının hâmilîğini üstlenmiş olduğundan Osmanlı İmparatorluğu’nun iç işlerine karışmaktan geri kalmamıştır. Rusya elde etmiş olduğu imtiyazlar sayesinde *Kutsal Yerlere* istediği tasarrufları sağlasa da 1851 yılında İmparatorluğu’nu ilan eden Fransa Kralı III. Napolyon’un eski politikaya geri dönmesi Rusya ve Fransa arasında çatışmalara sebebiyet vermiştir (Özcan 2008a: 21; J.Shaw-Shaw 2010: 176).

Fransa İmparatoru III. Napolyon, 1851 yılı sonuna doğru eskiden Katolik tebaaya ait olan imtiyazların, Ortodokslar tarafından yapılan tecavüzlerin engellenmesi için Osmanlı İmparatorluğu’nu baskı altına almaya başlamıştır. Napolyon, Kameme Kilisesi’nin tamiri ve anahtarının Katoliklere verilmesini talep etmesiyle birlikte İspanya, Portekiz, Sicilya ve Toscano gibi Katolik devletleri de kışkırtarak Osmanlı Devleti’ne karşı kullanmaya başlamıştır. Osmanlı Devleti bu konuda hemen cevap vermeyip biraz oyalamaya çalışsa da Fransa’nın bastırması üzerine 1740 yılında imzalanan Fransa’ya verilen kapitülasyon hakkının üzerinden yüzyıldan fazla bir süre geçtiğini ve konunun incelenmesi için bir komisyon kurulacağını bildirmiştir (Baykal 1959: 241). Oluşturulan komisyonda Katolik ve Ortodoks temsilcilerin yer almamasıyla birlikte kararın Katolikler lehine sonuçlanacağını fark eden Rusya, Osmanlı İmparatorluğu’na bir nota vererek mevcut durumun devam etmesini talep etmiştir (Armaoğlu 2013: 242).

Kutsal Yerler sorununun çözümü için oluşturulan komisyon çalışmaları devam ettiği sırada Osmanlı İmparatorluğu’nun içinde bulunduğu durumu değerlendirmek isteyen Rusya Prens A. Sergeyeviç Mençikov’u, olağanüstü büyükelçi olarak 28 Şubat 1853’te İstanbul’a göndermiştir (Özcan 2008: 28; Kurat 2011a: 72; Keleş 2009: 59). Tophane rıhtımında kalabalık bir Ortodoks grup tarafından coşkulu ve gösterişli bir şekilde karşılanan Mençikov, Rus Çarı’ndan ve Ortodokslardan aldığı destekle diplomatik usullerin dışında hareket ederek İstanbul’u etkisi altında bırakacak şekilde hareket etmiştir (Karal 2011: 228). 28 Şubat’ta İstanbul’a gelmesine rağmen ilk resmi ziyaretini 16 Mart’ta yapan Mençikov protokol kurallarının hiçbirisine uymayarak hareket etmiş, Hariciye Nazırı Fuad Paşa’yı Kutsal Yerler konusunda Fransa’nın yanında olduğunu düşündüğünden ziyaret etmesi gerekirken ziyaret konusunda herhangi bir tasarrufta bulunmamıştır (Armaoğlu 2013: 245).

Osmanlı yönetimi Prens Mençikov'un hoş olmayan ve art niyetli bu teşebbüslerini oldukça olgun bir şekilde karşılayarak geçiştirmiştir. Bunda en önemli pay ise 1853 Nisan ayında İstanbul'a gelen İngiliz Büyükelçisi Sir Stratford Canning'in (Lord de Redcliffe) çabaları Rus baskısını savuşturmada etkin rol oynamıştır (Kurat 2011a: 72).

Osmanlı İmparatorluğu herhangi bir sorun çıkmaması meselenin barış yolu ile uygun şekilde çözülmesi için elinden geleni yapmış hatta Rusya'nın tavrının yumuşaması zarfında Hariciye Nazırlığı'nda değişiklik yaparak Fuad Paşa'nın yerine Rıfat Paşa'yı nazırlığa atamıştır. Fakat bunlara rağmen Rusya'nın amellerindeki gerçek niyetinin ortaya çıkarak Prens Mençikov'un verdiği iki maddelik bir ultiatom ile ortaya çıkmıştır. 1- Rus Çarı'nın, Osmanlı tebaası olan on iki milyonluk Ortodoks reâyâsı üzerindeki meşrû hâmi sıfatını tanınmasını istemiştir. 2- Rum Ortodoks Kilisesi'nin *Kutsal Yerler* probleminin deki isteklerin kabulü, Bey tül-Lahim Kilisesinin anahtarları ile bahçesinin iki mezhebe de ortak kullanımı ve Hz. İsa'nın doğduğu mağara ile Kameme Kilisesi'nin bakımlarının Rum Patrikhanesine bırakılmasını talep etmiştir (Karal 2011: 226; Özcan 2008: 25; Sunay 2015: 257). Osmanlı İmparatorluğu hemen cevap vermeyerek süre istemiş ve isteklerin değerlendirilmesi hususunda kırk altı kişilik bir kurul oluşturmuştur. Rusya'nın talepleri bir bakıma Osmanlı İmparatorluğu'nu himâyesi altına alacak nitelikte olması sebebiyle kurulda bulunan kırk üç kişi tarafından ret edilirken sadece üç kişi olumlu cevap vermiştir. Ayrıca Prens Mençikov'a taleplerinin uluslararası hukuka aykırı olduğunu bildirmiştir. (Goldfrank 2002: 830; Armaoğlu 2013: 246). Bu karardan sonra Rusya, Osmanlı İmparatorluğu ile münasebetlerini kesmiş ve Prens Mençikov maiyeti ile İstanbul'dan ayrılırken "*Sivil elbise ile gelmiştim, az sonra askerî üniforma ile döneceğim*" diyerek tehditler savurmuştur (Uçarol 1995: 198; Kurat 2020b: 347). Prens Mençikov'un, İstanbul'u terk etmesinden sonra Rusya Hariciye Nazırlığı Osmanlı yönetimine bir mektup yazarak Mençikov'un taleplerini değiştirmeden istenen mektupta Rusya'nın isteklerinin kabul edilmesi istenmiştir. Aksi takdirde Rus Ordularının Prut'u, geçerek Eflâk ve Boğdan'ı işgal edeceğini bildirirse de olumlu cevap alamamış ve 22 Haziran 1853 tarihinde Memleketeyn (Eflâk ve Boğdan) toprakları Rus kuvvetleri tarafından işgal edilmiştir (Tukin 1947: 243). Rusya Hariciye Nazırı Kont Nesselrode, büyük devletleri hitaben yayınlamış olduğu bildiride "*Memleketeyn'i Osmanlı Devleti'ne savaş açmak için işgal etmediklerini, Osmanlı İmparatorluğu'na kabul ettiremedikleri manevî teminatın yerine geçici olarak maddi bir teminat koymak için mecbur kaldıklarını ilan etmiştir*". Ancak Rusya'nın bu hareketi bugüne kadar ılıman bir yaklaşım sürdüren Fransa'yı, İngiltere'nin yanına yaklaştırarak iki devlet tarafından şiddetli bir tepkiye sebep olmuştur (Sertoğlu 2011: 3026; Armaoğlu 2013: 247).

Osmanlı İmparatorluğu'nun Rusya'ya Savaş İlanı: Kırım Savaşı

Rusya'nın harp ilân etmeden Eflâk ve Boğdan'ı işgal etmesi Osmanlı İmparatorluğu nezdinde önemli bir savaş sebebi olmasına rağmen İngiltere'nin tavsiyesi üzerine sakin kalmıştır. Böylece Eflâk ve Boğdan istilâsı Osmanlı Devleti ilgilendirdiği kadar Avusturya ile Prusya'yı da ilgilendiriyor olması Rusya hareketine bir tepki oluşturulmuştur. Dolayısıyla Rusya'nın Balkanlar'daki genişlemesi iki devleti de endişeye sevk etmiştir. Bu yüzden Avusturya istilânın son bulmasını istediğinden barış çerçevesinde Osmanlı İmparatorluğu'nun, Rusya'dan gelen talepleri kabul etmesi yönünde çaba göstermiştir

(Armaoğlu 2013: 247). Avusturya, Prusya, Fransa ve İngiltere elçileri 1853 Temmuz ayında Viyana'da toplanarak iki tarafın anlaşmazlıklarını çözmek için bazı kararlar almışlardır. Viyana Notası olarak adlandırılan bu kararlar Prusya'nın ısrarları neticesinde Rusya'ya kabul ettirilmiştir. Diğer taraftan Osmanlı İmparatorluğu'na da bir değişiklik istemeden kararları kabul etmesi yönünde talep gelse de Osmanlı yönetimi tarafından incelenerek bazı değişiklikler olmadan kabulünün mümkün olmayacağı beyan edilmiştir. Kabul edilmeyen en önemli madde *Rum-Ortodoks imtiyazlığının Rusya yardımlarıyla korunduğu anlamına gelen maddedir*. Osmanlı yönetimi bu Ortodoks imtiyazlığını içeren maddede değişiklik yapılmasını Viyana kararlarını alan devletlere bildirmiştir. Bunun üzerine kongrede toplanan devletler Osmanlı yönetiminden bu şekilde bir karar vermesini beklemediğinden Avusturya ve Prusya'nın Rusya nezdindeki çabaları da boşa çıkmıştır aynı zamanda İngiltere ve Fransa'da bu konuda arabuluculuk yapmayacaklarını Avusturya tarafına bildirmişlerdir (Tukin 1947: 248). Devletlerarası diplomatik faaliyetler yürütüldüğü sırada İstanbul'da da medrese talebeleri ve halk savaş lehine Osmanlı yönetimine baskı yapmaya başlamışlardı. Bunun üzerine Mustafa Reşid Paşa başkanlığında 25 Eylül'de Çırağan Sarayı'nda yüz altmış üç kişilik genel bir meclis kurulmuş ve durum değerlendirilmesinin ardından savaş ilanı için Padişah'a rica edilmesi oy birliği ile kabul edilmiştir. Bunun üzerine Padişah Sultan Abdülmecid 29 Eylül'de bir hatt-ı hümayun ile meclisin kararını onaylamıştır. Savaş sebebinin Rusya'ya ait olduğu belirtilerek Şumnu'da bulunan Rumeli Ordusu Başkomutanı Ömer Paşa verilen talimat gereği 4 Ekim'de, Rus Ordusu Komutanı General Gorçakof' bir ultimatom vererek on beş gün içerisinde Eflâk ve Boğdan'ı boşaltmasını istemiştir (Türkgeldi 1987: 28; Küçük 1988: 259).

Rusya, 22 Haziran'da Eflâk ve Boğdan'ı istilâ ettikten sonra isteklerinin yerine getirilmesi için bu teşebbüste bulunduğunu ilan etmiştir. Fakat uzun zamandır emellerinde Osmanlı İmparatorluğu'nu parçalama düşüncesi olduğundan ilk hareketlerinden beri savaş niyetiyle planlar yapmışlardır. Bu plana göre Niş-Sofya güzergâhını kullanarak Yunanlıların çoğunlukla buldukları yerler ile irtibat kurduktan sonra Osmanlı İmparatorluğu'na karşı asi duygular besleyen Bulgarlar ve Sırları Osmanlıya kaştı ayaklandırmak istemişlerdir. Böylece Rus Ordusu iki bölüme ayrılarak Rumeli ve Kafkasya orduları olarak düzenlenmiştir. Rumeli Ordusu General Gorçakof emri altında 152.000 asker ile Tuna cephesinde yer almıştır. Kafkasya Ordusu General Muraviev komutası altında 160.000 kişilik son askerî yenilikler ile donatılmış bir orduyla savaşa hazır durumda bulunmaktaydılar (Balcı 2019: 113; Öztuna 1986: 518).

Rus orduları karşısında, Osmanlı Ordusu da Rumeli ve Kafkasya olarak ikiye ayrılmıştır. Rumeli tarafında Müşir Ömer Paşa komutası altındaki kuvvetler ile Boğazlar ve İstanbul'u tehdit edecek yerleri göz önünde bulundurarak hareket etmiştir. Rumeli'de 140.000 kuvvetle yer alan Osmanlı Ordusu, Kafkasya'da üç kola ayrılmış Batum kuvvetlerine Selim Paşa, Kars kuvvetlerine Anadolu Ordu Müşiri Abdülkerim Paşa ve Beyazid'de bulunan kuvvetlerin başında da yine ismi Selim olan Paşa'nın komutası altında toplam 150.000 kişiye yakın bir ordu yer almışlardır. Devletin donanma gücü ise elli beş savaş gemisi ve taşıt gemileri olmak üzere toplam seksen yedi gemi ile birlikte yirmi bin mürettebattan ibaretti. (Özcan 2008: 46; Birbudak 2018: 241-264). 27 Ekim'de Tuna cephesinde başlayan savaşta Ömer Paşa, Romanya'dan girerek Kalafat'ı almış ve Olteniça meydan muhârebesinde Rus ordularını mağlup etmiştir. Kafkas cephesinde Şeyh Şamil'in

desteğine rağmen kayda değer bir ilerleme gösterilememiş ve Abdülkerim Paşa'nın yerine Ahmed Paşa getirilmiştir (Öztuna 1986: 518).

Cephelerden gelen sevindirici haberler Rusya'da büyük bir kızgınlığa ve intikam arzusunun doğmasına sebebiyet vermiştir. Rusya kurmayları morali bozulan askerilerinin tekrar savaş şevkini artırmak ve kayıpları en kolay yönden telâfi etmek amacıyla bir zafer aramaya başlamıştır. Rusya'nın beklediği bu zafer, Kasım ayının sonuna doğru Kafkas Ordusuna erzak ve mühimmat götüren Osman Paşa komutasındaki filolardan gelmiştir. Filo hava şartlarının ağırlaşması neticesinde verilen talimatname gereğince Sinop Limanı'na sığınmaya karar vermiştir ve fırtına sebebiyle perişan bir şekilde limana ulaşmıştır. Uygun hava koşulları olmamasına rağmen Rusya'nın Karadeniz Amirali Nahimov, Osmanlı filosunun Sinop civarında olduğunu öğrendiğinden bildiğinden oraya yönelmiştir. 30 Kasım 1853'te Osmanlı filosunun zayıflığından emin olunarak üstüne giden Rus kuvvetleri teslim olacağı düşüncesi hâkim olmuş ise de Osman Paşa teslim olmayarak muharebeyi kabul etmiş ve kısa sürede sadece Taif adlı gemi hariç diğerleri yok edilmiştir. Osmanlı Filo Komutanı Osman Paşa esir edilmiş canını kurtarmaya çalışan mürettebatın da üstlerine yağlı paçavralar atarak yakmışlardır. Oldukça zalim bir şekilde hareket eden Rus Donanması Sinop Limanı'nı korumakla görevli bataryaları da yok ederek İslâm mahallesini de top atışlarıyla büyük tahribatlara yol açmıştır. Tarihe Sinop Felâketi olarak geçen bu muharebede 2.000 civarında Osmanlı askeri şehit düşmüş ve 150 esir vermiştir (Özcan 2008: 72-73; Örenç 2006: 160).

Sinop felâketi, Rusya Donanmasının Karadeniz'deki kuvvetini ortaya çıkarmış ve Boğazlar ile İstanbul'un her an bir tehlike ile karşılaşacağını aynı zamanda boğazlardan zorlanmadan geçerek Akdeniz'e ineceği düşüncesi İngiltere ve Fransa'da endişeye yol açmıştır (Yalçınkaya 2010: 17). Bunun üzerine Sinop felâketi sonrası harekete geçen İngiltere ve Fransa'nın, Rus Çarı'nı anlaşmazlıkları çözmek için barışa ikna çabaları sonuçsuz kalmıştır. Bunun ardından İngiltere ve Fransa, 12 Mart'ta İstanbul Muahedesi adı altında Osmanlı Devleti ile dört maddelik bir ittifak antlaşması imzalamışlardır. Bu ittifak antlaşmasına göre: İngiltere ve Fransa, Osmanlı İmparatorluğu'nun topraklarını Rusya saldırılarına karşı koruyacağına, Osmanlı İmparatorluğu'na her türlü yardım yapacaklarına, İngiltere ve Fransa'nın onayı olmadan Osmanlı İmparatorluğu'nun Rusya ile herhangi bir müzakereye girmeyeceği, savaş sonunda kara ve deniz kuvvetlerini hemen Osmanlı topraklarından çekeceklerine dair maddeler içermektedir (Poole 1988: 144; Türkgeldi 1987: 37). Diğer taraftan Rusya'nın Eflâk ve Boğdan istilâsından rahatsız olan Avusturya Devleti ile 14 Haziran 1854'te bir antlaşma imzalanmıştır. Antlaşmaya göre Rus istilâsının son bulması için her türlü askerî ve siyasî her türlü desteği vereceği ayrıca Avusturya Devleti, muhafaza altına alacağı yerleri barış antlaşması imzalanıncaya kadar koruyacağı sonra tekrardan terk edeceğini içeren bir görev üstlenmiştir (Birbudak 2018: 241-264).

Osmanlı Devleti imzalamış olduğu ittifak antlaşmasından sonra savaşın hareket sahası kendi topraklarında devam etmesine rağmen ittifak etmiş olduğu devletlerin görüşü ile de hareket ederek Rumeli, Kafkasya ve Kırım olarak üç cephede savaşmak zorunda kalmıştır (Özcan 2010b: 324). Osmanlı için asıl olarak Rumeli ve Kafkasya cepheleri önemli olmasına rağmen müttefiklerin stratejik olarak Rusya'yı Karadeniz'de zayıf düşürmek amacıyla hareket edilmiş ve Kırım cephesine ağırlık verilmiştir (Kurat 2020b: 348). Rusya'nın ilk savaş planlarından biri olan Yunanlıları kıskırtma girişimleri de

İngiltere ve Fransa'nın nasihatleri ile aynı zamanda Fransa'nın Pire Limanı'nı işgal etmesi Rusya'nın hesaplarını bozmuştur. Müttefik kuvvetler 2 Nisan'da Odessa'yı bombalayarak Rusya'nın Karadeniz'deki istihkâmlarını yıkması üzerine Rus kuvvetleri Tuna'da taarruza geçmişlerdir. Tuna kıyılarına Mayıs 1854 itibariyle herhangi bir başarı sağlayamayarak Silistre'yi savunan Musa Paşa karşısında ağır bir yenilgi alarak Eflâk'ı boşaltıp Boğdan'a çekilmişlerdir. Ömer Paşa'nın 8 Temmuz Yerköyü meydan muharebesinde Rus kuvvetlerini bozguna uğratmasıyla savaşın merkez noktası Kırım nakledilerek ve Sivastopol işgali olarak kararlaştırılmıştır. 30 Eylül tarihi itibariyle de Osmanlı İmparatorluğu ile Avusturya arasında imzalanan muahedede harp boyunca Avusturya tarafından Memleketeyn toprakları işgal edilecek ve her türlü saldırıya karşı savunulacaktır (Öztuna 1986: 520; Birbudak 2018: 241-264; Karal 2011: 238).

Rusya'yı, bir an evvel barışa mecbur bırakmak için savaş hareketlerini Kırım'a nakleden müttefikler burada bulunan Sivastopol Limanı'nı da tahrip ederek aynı zamanda Rusya'nın Karadeniz'deki üstünlüğünü de yok etme amacıyla hareket etmişlerdir. Böylece İstanbul ve Boğazlar bir Rus tehlikesinden men edilecek ve Rusya'nı Karadeniz'deki hâkim durumunu da kaybetmiş olacaktır. Müttefik devletler 89 savaş gemisi refakatinde 267 taşıt gemisi, 30.000 Fransız, 21.000 İngiliz ve 60.000 Osmanlı askeriyile birlikte 19 Eylül itibariyle Sivastopol'a saldırmaya başlamıştır. 51.000 Rus askeri ile iyi istihkâm edilmiş Rus mevzilerine taarruza geçen müttefikler 20 Eylül'de Alma nehrini aşarak Rusya'yı ağır bir yenilgiye uğratmışlardır. Müttefik kuvvetler Alma savaşı ile önemli başarılar kazansa da süvari birliğinin olmaması bozulan Rusya ordusuna tekrar toparlanmak için fırsat tanımıştır. Rusya'daki ağır kış şartları ve bulaşıcı hastalıklar müttefik kuvvetleri oldukça zor bir durumda bırakmıştır. Fransız orduları Komutanı Arnaud'un tifoya yenik düşmesi ve Prens Napolyon'un hastalanıp İstanbul'a gelmesi müttefiklerin hareket hızını yavaşlatsa da 25 Ekim 1854' de Balaklava savunması ile Rus kuvvetleri geri püskürtülmüştür. Rusya'nın ümitlerinin tükendiği, ordularının onda birini kaybettiği savaş olarak tanımlanan 5 Kasım 1854 İnkerman Zaferi ile Mençikov mağlubiyeti kabullenemeyip kederinden ölmüştür (Sertoğlu 2011: 3055; Öztuna 1986: 520). İnkerman Zaferinden sonra Sardunya Krallığı hem saygınlığını artırmak hem de büyük devletle safında yer alıp İtalya milli birliğini sağlama adına 16.000 kişilik bir ordu göndererek müttefiklerin yanında 1855 Mart ayında savaşa katılmıştır (Öztuna 1986: 521). 17 Şubat 1855'te Ömer Paşa'nın Kırım'a görevlendirildiği sırada Gözleve'deki Rus taarruzunu bertaraf etmiş ve Rusları ağır bir yenilgiye uğratmıştır. Çar I. Nikola cepheleden gelen mağlubiyet haberlerine dayanamayarak hastalanmış sinir bulmanı içinde hareket ederek doktorların da tavsiyesine uymayarak -20 derecede orduyu teftişe çıktığı sırada hastalığı ilerleyerek vefat etmiştir. Diğer bir rivayete göre ise I. Nikola'nın hezimetle dayanamayıp doktorlara hazırlattığı zehri içerek intihar ettiği de ifade edilmiştir (Sertoğlu 2011: 3059).

Çar I. Nikola'nın vefat etmesi ile birlikte yerine geçen oğlu II. Aleksandr'ın babası kadar inatçı olmaması ve yine cepheleden gelen haberlerin Rusya için umutvârî gelişmeler olmaması neticesinde barış sinyalleri vermeye başlamıştır. Diğer taraftan ise İngiltere ve Fransa arasında savaşın devamı konusunda görüş ayrılıkları başlamıştır. İngiltere, Ekim 1855'te İsveç ile bir ittifak yaparak Baltık denizden de bir cephe açıp Rusya'yı iyice zayıf duruma düşürmek isterken, Fransa'nın mali ve askeri olarak yıpranmış olması ile beraber istediğini elde ettiğini düşünerek barıştan yana tavır almıştır (Uçarol 1994: 203; Şimşek

2014: 156). Müttefik kuvvetler, 1855 yaz ayları boyunca kademeli olarak Sivastopol'a yaklaşmış ve 12 Eylül'de şehri tamamen ele geçirmişlerdir. Kafkasya cephesinde ise 1855 Haziran'ında başlayan Rus taarruzları geri püskürtülmüş bazı başarılar kazanılmış ise de Rusların, Kars üzerindeki baskısı ve kasım ayı itibariyle başlayan kar fırtınaları şehrin 25 Kasım'da Rusların eline geçmesine engel olunamamıştır. Savaşın uzaması ile birlikte askerî ve mali olarak zayıflayan müttefik devletlerden Osmanlı ve Fransa'nın barış politikasının gelişmesine sebebiyet vermiştir. Aynı zamanda Rus Çar'ın da şerefli bir barışa hazır olduğunu belirtmesi üzerine Avusturya'nın ultimatomu ile barış görüşmeleri başlamıştır (Karal 2011:240). Avusturya'nın, İngiltere ve Fransa'dan görüş aldıktan sonra 16 Aralık 1855'te vermiş olduğu ultimatonda ana hatlarıyla "Dört Nokta" olarak tanımlanmıştır. Bunlar: Eflâk ve Boğdan, büyük devletlerin koruması altında olacak iç işlerinde bağımsız düzenlemeler yapılacak ve büyük devletlerin onayı olmadan Osmanlı İmparatorluğu asker sokamayacak, Tuna'da serbest seyahat hakkı olacak, Karadeniz'de hiçbir devlet tersane ve donanma bulundurmayacak, Osmanlı padişahının egemenlik haklarına müdahale edilmeyecek olmakla birlikte Ortodoks hakları belirtilmiştir. Bu Avusturya, Rusya'ya bu şartları kabul etmese kendisinin de savaşa katılacağını beyan etmesiyle birlikte 16 Ocak 1856 Rusya savaşı sona erdirerek barış görüşmelerine başlayacağını bildirmiştir. (Özcan 2010b: 324)

Paris Kongresi ve Paris Antlaşması (30 Mart 1856)

Paris Barış Kongresi 25 Şubat 1856'da Osmanlı İmparatorluğu, İngiltere, Fransa, Avusturya, Prusya, Sardunya (Piyomente) ve Rusya'nın temsilcilerinin katılmasıyla bir aydan fazla sürerek 34 madde içeren antlaşma 30 Mart 1856'da imzalanmıştır (Armaoğlu 2011: 259).

Osmanlı İmparatorluğu Paris Barış Müzakerelerinin devam ettiği sürede kongreye katılan devletleri etkilemek için Osmanlının İngiltere Büyükelçisi Stratford Canning, Fransız Büyükelçisi Thouvenel ve Avusturya Büyükelçisi Prokesch'le danışılarak gayrimüslimlere yeni haklar tanıyan Islahat Fermanı'nı 18 Şubat'ta ilân etmiştir. Ali ve Fuad Paşa'lar ile birlikte bir Osmanlı Rum'u olan Kallimaki'nin hazırladığı ferman kongre başlamadan ilân edilmesi bir nevi bu üç devletin baskısı olarak görülmüştür. Aslına bakıldığında ise Islahat Fermanı bu üç büyük devlet elçilerinin hazırladığı ve Osmanlı yönetimin de kabul etmek zorunda kaldığı bir düzenlemedir. (Gülsoy 1999: 185; Davison 2005: 55).

Paris Kongresi'ne katılan Osmanlı İmparatorluğu, ilk defa bir milletlerarası kongrede Avrupa devletleriyle eşit haklar tanınarak bir üyesi kabul edilmiş ve Avrupa hukukundan yararlanması sağlanmıştır (Beydilli 2007: 169-172). Paris Antlaşmasının önemli maddeleri şu şekilde izah edilebilir:

1- Savaşa katılan devletler harp esnasında işgal etmiş oldukları toprakları iade edecekler ve savaş esirleri serbest bırakılacaktır.

2- Osmanlı İmparatorluğu, Avrupa camiasının bir üyesi olduğu ve toprak bütünlüğü Avrupa devletlerinin garantisi altında olduğu belirtilmiştir.

3- Boğazların kapalılığına dair 1841 Londra Antlaşması yürürlükte olduğu belirtilmiştir.

4- Karadeniz tarafsız hale getirilecek ve askerden arındırarak, Karadeniz kıyılarında donanma ve tersane bulundurulmayacaktır.

5- Tuna'da seyrüsefer serbestisi yeniden tesisi kabul edilmiştir. Bu serbestliği korumak ve düzenlemek için bir komisyon kurulmasına karar verilmiştir.

6- Besarabya'nın bir kısmı Boğdan'a bırakılarak Rusya Tuna ağızdan uzaklaştırılmış ve Eflâk ile Boğdan'a özerklik verilmiştir.

7- Büyük devletler Sırbistan'ın, Osmanlı İmparatorluğu'ndan almış olduğu muhtariyetleri garanti altına almışlardır.

8- Padişah'ın ilân etmiş olduğu Islahat Fermanı memnuniyetle karşılanmış antlaşmada belirtilmesine rağmen iç işlerine müdahale hakkı tanımamıştır.

9- Antlaşmayı imzalayan devletlerarasında biri Osmanlı İmparatorluğu ile antlaşmazsa savaşa başvurmadan diğer devletlerin aracılığını kabul edecektir (Uçarol 1994: 204-205).

Paris Antlaşması ile son bulan Kırım Savaşı, her devlet için farklı neticeler doğurmuştur. Kırım Savaşı'ndan 20.000 yakın kişi kaybetmesine rağmen savaşın neticesi İngiltere lehine olmuştur. Hindistan hâkimiyetini sağlayarak ticaret yollarına Rusya'dan gelecek olan tehlikeyi bertaraf etmiş Akdeniz ve Boğazları Rus donanmasını yok ederek sağlamıştır. Fransa 80.000 yakın asker kaybederek bir güç kaybetse de Bonapart zamanında kendisine oluşan siyasi yalnızlıktan kurtulmuş olmakla Doğu Akdeniz'deki çıkarlarını koruma mücadelesi vermiştir. Avusturya Devleti savaş devam ederken izlemiş olduğu kararsız politika neticesinde Rusya ve İngiltere ile Fransa tarafında siyasi tecride uğrayarak Almanya ve İtalya'nın milli birliklerini kurma çabalarında yalnız kalmıştır. Prusya ve Sardunya takip ettikleri politika neticesinde devletlerin takdirlerini kazanarak daha sonra girişecekleri milli birliklerini kurma aşmasında yararlarını görmüşlerdir. Kırım Savaşı'ndan en zararlı çıkan mağlup devlet Rusya olmuştur. Eflâk ve Boğdan'ın büyük devletler tarafından müşterek garanti altına alınması Balkanlarda ilerleme imkânını zayıflatmıştır. Karadeniz tersane ve donanma bulunduramayacak olmasıyla birlikte tüm tersane ile donanması tamamen tahrip edilmiştir. Karadeniz'e ait hükümleri 1871'de kaldırmaya muvaffak olan Rusya dış politika bu tarihe kadar Asya tarafına yayılmıştır (Yalçınkaya 2010: 18).

Kırım Savaşı'nın galip devletler bakımından en büyük yükünü çeken Osmanlı İmparatorluğu bir siyasi fayda veya herhangi bir toprak kazancıyla çıkmamıştır. Karadeniz'de mağlup Rusya'ya kabul ettirilen donanma ve tersane bulundurma mahsusu haksız bir şekilde Osmanlı İmparatorluğu'na da uygulanmıştır. Ayrıca Eflâk ve Boğdan ile Sırbistan haklarında Paris Antlaşmasında verilen hükümler İmparatorluğun buralarda hâkimiyetini zayıflatmış ve bu devletlerin bağımsızlık yolları açılmıştır. Ali Paşa, Paris Antlaşmasının yedinci maddesine, yani eşitlik ilkesine dayanarak kapitülasyonları kaldırılmasını istemişse de birtakım reformları yapmadan mümkün olmadığı ifade edilmiş ve antlaşma daha tamamlanmadan yedinci maddenin geçersizliği ortaya çıkmıştır. Kırım Savaşı, Osmanlı maliyesini oldukça zor bir durumda bırakarak ilk dış borca gidilmiştir. Kısacası Paris Antlaşmasının maddelerinin muğlâk hükümleri Osmanlı İmparatorluğu açısından siyasi anlaşmazlıklar içeren sorunlar çıkarmıştır (Karal 2011:245; Armaoğlu 2013: 259; Kurat 2011a: 74).

Osmanlı İmparatorluğu'nun Rusya ile İlişkilerinin Normalleşmesi

Paris Barış Konferansı'nda, Rusya karşı birleşmiş bulunan müttefik devletler savaş meydanında göstermiş oldukları birlikteliği müzakereler esnasında bir türlü sağlayamamıştır. Osmanlı İmparatorluğu'nun, İngiltere tarafına meyil etmesi ve müzakereler boyunca Avusturya ile Prusya'nın birlikte hareketliliği, Fransa'nın, Rusya'ya karşı yumuşak davranması, bu iki devletin gelecekte ittifak yapılabilir mesajını hissettirmeye çalışmıştır. Rusya, Fransa'nın bu davranışını oldukça iyimser karşılayarak savaş meydanında kazanamadıkları başarıları siyaset alanında kazanılacağı düşüncesi doğmuştur. Böylece Osmanlı İmparatorluğu ve İngiltere arasında kararlaştırılmış olan ağır maddeler yumuşatılmıştır (Karal 2011: 242).

Osmanlı İmparatorluğu, Kırım Savaşı sonrası Rusya ile ilişkileri normal düzeye çekmek ve Sultan III. Selim ile hayata geçen denge politikasını uygulamak üzere 17 Ağustos 1856 tarihinde Kıbrıslı Mehmed Emin Paşa'yı fevkalade elçi olarak Rusya'ya göndermiştir (BOA A.AMD 67/13). Kıbrıslı Mehmed Emin Paşa bu görev esnasında I. Nikola'nın vefatından sonra tahta yeni çıkan Çar II. Aleksandır'ı, Osmanlı Padişahı Sultan Abdülmecid adına tebrik etmiştir (BOA DVN 110/60). Yapılan görüşmeler neticesinde Petersburg'da Osmanlı-Rus ilişkilerini sağlamak ve ihtilafli meseleleri gidermek üzere bir sefarethane kurulmasına karar verilmiştir (BOA İ.HR. 133/6876). İki devlet arasındaki bu ihtilafli konular üç başlık halinde toplanmıştır. İhtilâf konusu teşkil eden meseleler şunlardır:

1) 1856 Paris Antlaşması'nda kabul edilmiş olan Eflâk ve Boğdan'ın iç işlerinde serbest olmakla birlikte Osmanlı İmparatorluğu toprakları olduğu ve aynı zamanda iki vilâyetin birleşmesinin mümkün olmadığı belirtilmiştir.

2) Yılan Adasının Paris Antlaşması ile Osmanlı İmparatorluğu himâyesinde olduğu belirtilmesine rağmen Rusya'nın burayı terk etmekte umursamaz davranarak herhangi bir teşebbüste bulunmamıştır.

3) Paris Antlaşması'na imza atan bütün devletlerin bildiği üzere Tuna Boğazları arasında bütün adaların Osmanlı İmparatorluğu'na ait olduğu aşikâr ise de bu adaların Boğdan idaresine verilmesinin mümkün olmadığı ifade edilmiştir (BOA İ.HR.134/9624).

Osmanlı İmparatorluğu, Rusya'da daimî elçiliği tahsis ettikten sonra çatışma teşkil eden konular müzakerelerden sonra Osmanlı İmparatorluğu lehine sonuçlanarak yaklaşık olarak üç yıldır kesilen ilişkiler tekrardan başlamıştır (Çiçek 2003: 463). Osmanlı Devleti, 1856 Paris Antlaşması'nın şartlarıyla siyasî ve askerî yönden zayıflatılan Rusya'nın baskısını 1877-1878 Osmanlı -Rus Savaşı'na kadar hissetmemiştir. Rusya bu süre zarfı içersinde İtalya ve Almanya'nın milli birliklerini kurmasıyla değişen Avrupa politikasına karşı 1871 Londra Antlaşması ile Karadeniz'deki silahsızlandırma içeren maddeleri kaldırdığını Avrupa devletlerine kabul ettirmiştir. Karadeniz'deki serbestiyeyi tekrar kazanan Rusya yeniden kaleleri ve tersaneleri inşa etmeye başlayarak panslavist faaliyetlere tekrardan geri dönmüşlerdir. İslahat Fermanının ilanından sonra Balkanlarda ortaya çıkan isyanlarla beraber Rusya'nın Panslavizm politikası Osmanlı'nın vasal devletlerinin birbiri ardına isyan etmesiyle neticelenmiştir. Balkan isyanlarının kıskırtarak Osmanlı Devleti'ni güç bir duruma düşüren Rusya, Karadeniz'e tamamen hâkim olarak güneye inme politikası ve boğazlara egemenlik kurma emellerine kavuşma gayesi ile 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'na doğru adım atılmıştır (Kurat 2020b: 372; Özcan 2010b: 330).

Sonuç

Kutsal Yerler Meselesi bahanesiyle ortaya çıkan Kırım Savaşı, esas sebebi olarak Rusya'nın Osmanlı İmparatorluğu parçalamak istemesinden kaynaklanmıştır. Rus Çarı I.Nikola ilk olarak İngiltere'ye, Osmanlı İmparatorluğu'nu bir "*Hasta Adam*" tanımlamasıyla giderek taksimini teklif etmiş olmasına rağmen bu konuda muvaffak olamamıştır. Rusya bu teşebbüslerinden sonra emellerini kendisi gerçekleştirmek üzere geçmesiyle birlikte bu saldırgan tutumları Osmanlı İmparatorluğu'ndan hariç İngiltere ve Fransa'yı da endişe sevk etmiştir. Ayrıca Sinop Felaketi ile boğazların tehlike altında olduğu ortaya çıkmasıyla bu iki devleti harekete geçirmiştir. Boğazlara hâkim olan bir Rusya'nın, İngiltere'nin Akdeniz ticaret yollarını tehdit etmesine sebep olacağından aynı zamanda Fransa'nın Doğu Akdeniz'deki faaliyetlerinin zarar görmesi anlamına gelecektir. Dolayısıyla savaşın asıl sebebinin, Doğu Akdeniz ve Ortadoğu'da bir ekonomik ve politik mücadeleden kaynaklandığı da ifade edilmektedir. Kırım Savaşı ile birlikte tarihte ilk defa Müslüman Osmanlı İmparatorluğu ile Katolik İngiltere ve Fransa, Ortodoks Rusya'ya karşı omuz omuza çarpışmıştır.

Osmanlı İmparatorluğu, Kırım Savaşı galip devletlerinden olsa da yeterince bir kazanç sağlayamamıştır. Hatta savaş sonrası imzalanan Paris Antlaşması'nın muğlâk maddeleri siyasi çatışmalara sebebiyet vermiştir. Savaş sırasında almış olduğu ilk dış borçlanma ileriki zamanlarda Osmanlı maliyesine büyük bir darbe vurmuştur. Kırım Savaşı neticesinin en önemli kazancı ise Rusya'nın Karadeniz'de donanma ve tersane bulunduramayacak olması bir müddet İstanbul'u ve Boğazları Rus tehdidinden kurtarmıştır.

Kaynaklar**Osmanlı Arşiv Belgeleri**

Başbakanlı Osmanlı Arşivi İrâde-i Hâriciye 133/6876.

*Başbakanlı Osmanlı Arşivi İrâde-i Hâriciye*134/6924

Başbakanlı Osmanlı Arşivi Bab-ı Asaî ve Sadâret / Âmedî Kalemî 67/13

*Başbakanlı Osmanlı Arşivi Bab-ı Asaî ve Sadâret / Divân-ı Hümayun Kalemî*110/60

Araştırma Eserler

Armaoğlu, F. (2013). *19. Yüzyıl Siyasî Tarihi 1789-1914*, İstanbul: Timaş Yayınları

Balcı, A. (2019). “Osmanlı’nın 1853’te Rusya’ya Savaş İlan Etmesinde Askeri Dengenin Rolü”, *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*, Sayı:56, s.101-120

Beydilli, K. (2007). “Paris Antlaşması”, İstanbul: TDVİA, C 34, TDV, s.169-172

Birbudak, T.G. (2018). “1853-1856 Kırım Harbi’nde Osmanlı-Avusturya İlişkileri, Belleten, Cilt LXXXII, Sayı 293, s. 241-264

Çiçek, K. (2003). “Mehmed Emin Paşa, Kıbrıslı”, TDVİA, C 28, TDV, Ankara

Davison, R. (2005). *Osmanlı İmparatorluğunda Reform (1856-1876)*, İstanbul: Agora Kitaplığı

Goldfrank, D.M. (2002). “Osmanlı İmparatorluğu ve Kırım Savaşı’nın Çıkış Nedeni: Kaynaklar ve Stratejiler”, *Türkler*, XII, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, s. 830-832

Gülsoy, U. (1999). “İslahat Fermanı”, TDVİA, C 19, TDV, İstanbul

İnalçık, H. (1948). “Osmanlı-Rus Münasebetlerinin Menşei ve Don-Volga Kanalı Teşebbüsü (1569)”, 46 Sayılı Belleten’den ayrı basım, Ankara: TTK Yayınları

Karal, E. (2011). *Büyük Osmanlı Tarihi*, C 1, Ankara: TTK Yayınları

Keleş, E. (2009). *Osmanlı, İngiltere ve Fransa İlişkileri Bağlamında Kırım Savaşı*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi, Tarih Anabilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara

Kurat, A. (2011). *Türkiye ve Rusya (XVIII. Yüzyıl Sonundan Kurtuluş Savaşına Kadar Türk-Rus İlişkileri)*, Ankara: TTK Yayınları

Kurat, A. (2020). *Rusya Tarihi (Başlangıçtan 1917’ye kadar)*, Ankara: TTK Yayınları

Küçük, C. (1988). “Abdülmedid”, TDVİA, C 1, TDV, İstanbul

Önenç, A. F. (2006). “Kırım Deniz Savaşları”, *Savaştan Barışa: 150.Yıldönümünde Kırım Savaşı ve Paris Antlaşması (1853-1856)*, İÜEF Tarih Araştırma Merkezi, (Bildiriler, 22-23 Mayıs 2006), İstanbul, s.151-172

Özcan, B. (2008). *Sinop Deniz Felaketi*, İstanbul: Deniz Basımevi Müdürlüğü.

Özcan, B. (2010). “Osmanlı Devleti’nin Rusya’ya Yönelik Dış Politikası (19.yüzyıl ve 20. yüzyıl Başı)”, *Türk Dış Politikası (Osmanlı Dönemi)*, İstanbul: Gökkuşbu Yayınları

Öztuna, Y. (1986). *Osmanlı Devleti Tarihi*, İstanbul: Faysal Finans Kurumu Yayını

Poole, S.L. (1988). *Lord Stratford Canning’in Türkiye Anıları*, Çev. Can Yücel, Ankara: Yurt Yayınları

Sunay, S. (2016). “Mehmed Ali Paşa, Damat”, TDVİA, C. Ek-2, TDV, İstanbul

Sertoğlu, M. (2011). *Mufassal Osmanlı Tarihi*, C IV, Ankara: TTK Yayınları

Shaw, J.S.- Shaw, E.K. (2010). *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye*, İstanbul: E Yayınları

- Şimşek, E. (2019). “Fransız Arşiv Belgelerine Göre Fransız Büyükelçi Edouard-Antoine De Thouvenel ve Kırım Savaşı’nda (1853-1856) Müttefik Diplomatların Nüfuz Mücadelesi”, Güney-Doğu Avrupa Araştırma Dergisi, Sayı:26, s. 129-162
- Tukin, C. (1947). *Osmanlı İmparatorluğu Devrinde Boğazlar Meselesi*, İstanbul: Üniversite Matbaacılık Komandit Şti.
- Türkgeldi, A.F. (1987). *Mesâil-i Mühimme-i Siyâsiyye*, C 1, Yay. Haz. Prof. Dr. Bekir Sıtkı Baykal, Ankara: TTK Yayınları
- Uçarol, R. (1995). *Siyasi Tarih (1789-1994)*, İstanbul: Filiz Kitabevi
- Yalçınkaya, A. (2010). “Osmanlı Devleti’nin Kafkasya Politikası (1853-1856 Kırım Savaşı Sonrası)”, Türk Dış Politikası (Osmanlı Dönemi), İstanbul: Gökkubbe Yayınları

Resim-1 Sivastopol Kuşatması ([http://wikipedia.org/wiki/ Kırım Savaşı](http://wikipedia.org/wiki/Kırım_Savaşı))

Resim-2 Balaklava'nın Görünüşü 1853-1856 ([http://wikipedia.org/wiki/ Kırım Savaşı](http://wikipedia.org/wiki/Kırım_Savaşı))

EMBARCATION OF THE SICK AT BALAKLAVA.

Resim-3 Balaklava Limanı'ndan tekneye bindirilen hastalar ([http://wikipedia.org/wiki/ Kırım Savaşı](http://wikipedia.org/wiki/Kırım_Savaşı))

Resim-4 Kırım Savaşı'nda Ömer Paşa ve Subayları ([http://wikipedia.org/wiki/ Kırım Savaşı](http://wikipedia.org/wiki/Kırım_Savaşı))